

Тетяна БЕЦЕНКО

ДОСЛІДЖЕННЯ ГРИГОРІЯ НУДЬГИ ПРО НАРОДНІ ДУМИ

У статті розглянуто внесок Г.А. Нудьги у дослідження народного героїчного епосу. З'ясовано погляди вченого на природу жанру думи. Схарактеризовано міркування дослідника стосовно зв'язку з іншими жанрами народної творчості. Обґрунтовано масштабність наукової розвідки дослідника.

Ключові слова: народний героїчний епос, народна творчість, думи.

© Т. БЕЦЕНКО, 2013

Г.А. Нудьга — славетний український учений. Його праці становлять суттєве інтелектуальне надбання національного творчого духу. Вартісним дослідженням Г.А. Нудьги є розвідка «Український поетичний епос (Думи)» (1971). Час непідвладний спростувати ті концептуальні міркування, які висловив учений стосовно природи жанру думи.

Мета нашої розвідки полягає в тому, щоб дати оцінку праці Г.А. Нудьги, присвяченій героїчному епосу.

Природу героїчного епосу Г.А. Нудьга розглядає, з'ясовуючи: 1) давність жанру і терміна «дума»; 2) видання дум, аспекти їх вивчення; 3) історичну основу появи жанру; 4) творців дум; 5) зміст, форму і стиль героїчного епосу. Власне, Г.А. Нудьга означив основні положення, що дають змогу окреслити специфіку думового епосу взагалі як суто національного жанру народної творчості.

Стосовно встановлення давності жанру і терміна *дума* Г.А. Нудьга переконливо довів, що «слово «дума» на означення жанру пісні на честь померлого чи загиблого лицаря, героя збереглося в писаних пам'ятках XVI століття і вживалося для характеристики української поетичної творчості», а також підкреслив, що «відтоді збереглися <...> коротенькі характеристики їх жанрових ознак і способу та обставин, в яких їх виконували» [1, с. 5]. Учений звертає увагу і на різнобій думок, що існували в минулому стосовно використання самого терміна і застосування його до інших творів.

Дослідник докладно і вичерпно аргументує найдавніші згадки про думи як жанр, представлені у закордонних джерелах. Фактично, учений подає своєрідну хронологію різних поглядів на жанр та термін *дума* з найдавніших часів.

Записи, видання та вивчення дум Г.А. Нудьга пояснює в контексті розвитку суспільно-політичної думки у XIX ст. в Європі: «У цьому процесі питання національної мови, національної культури були особливо актуальними» [1, с. 14]. Кожна з націй намагалася заявити на весь світ про давність і повноцінність своєї культури.

Г.А. Нудьга фіксує історіографію видань дум. Студії вченого надзвичайно конкретні, ґрунтовні і докладні. Він враховує найнезначніші деталі та подробиці; наукову оповідь веде послідовно чітко.

Як глибоко національний учений, патріотично налаштований дослідник, Г.А. Нудьга непокоївся про

стан вивчення народного епосу. Він сміливо висловлював свої думки стосовно того, хто і що були причиною нищення та приниження української культури. Учений з боєм резюмує, що «систематизація і наукове вивчення дум значно відставали від публікування, а основною причиною, певне, було особливо тяжке становище української культури й науки в царській імперії» [1, с. 19].

Важливо, що Г.А. Нудьга, слідом за М. Цертелєвим, підкреслював, що думи — уламки великого епосу, що вони відзначаються історизмом, мають велику естетичну цінність народних творів і засвідчують зрілість української мови; також він підтримував думку М. Цертелєва про те, що наша мова — окрема мова, а не діалект [1, с. 19].

Г.А. Нудьгу цікавлять дослідження дум, представлені як літературознавцями, так і фольклористами та музикознавцями. І особливо учений звертає нашу увагу на відгуки закордонних діячів науки і культури про думи та їх виконавців.

Науковець аргументує історичну основу появи жанру. Він вважає, що думи виникли як хвалебні пісні козацтву — рятівній силі українського народу від всіляких загарбників.

Складним на сьогодні і до кінця не розв'язаним є питання зв'язку дум з іншими жанрами народної творчості, а також з книжковими джерелами. Варто дослухатись до міркувань Г.А. Нудьги з цього приводу.

Так, дослідник поділяє позицію, що «Слово о полку Ігоревім» і думи мають багато спільного (стиль, художні засоби та ін.). Більш того, Г.А. Нудьга не оминув проблеми зв'язку дум з плачами, голосіннями, а також розв'язання питання про те, чи могли думи розвинути з народних голосінь. Дослідник підсумовує: «В думках регетативний стиль піднесений на вищий рівень пісенно-музичного і поетичного мистецтва, і тому можна говорити не про тотожність голосінь і дум, а тільки про генетичну близькість» [1, с. 28—29].

Стосовно виведення дум від голосінь дослідник розвиває міркування по-своєму. Учений припускає про існування у слов'ян ліро-епічних пісень-плачів ще в Київській Русі: «Вони ж, мабуть, і були тією перехідною ланкою від голосінь до дум як найновішого жанру, виробленого українським народом у боротьбі з іноплеменною експансією» [1, с. 29].

На жаль, Г.А. Нудьга мало окреслив зв'язок дум з билинами. Натомість звернув увагу на теорію П. Житецького, який висловив гіпотезу про вплив на виникнення дум літератури XVII ст. Ось як підсумував Г.А. Нудьга: «<...> Житецький і Перетц, надаючи перевагу впливові дум на книжну літературу, вважали, що на стилі дум якоюсь мірою відбився і вплив літератури XVI—XVII століть. Якась частка правди в цьому, звичайно, є, бо ж народна і книжна поезія вступили у творчі взаємини досить давно» [1, с. 31].

Аналізуючи міркування про те, хто ж був творцями дум, Г.А. Нудьга розвиває думку про козацьке походження епосу [1, с. 31—33].

Звернув увагу Г.А. Нудьга і на зміст, форму і стиль дум. Він підкреслив, що «від пісень вони відрізняються в першу чергу вільним ритмом, відсутністю строф, а в зв'язку з цим і своєрідністю музичної форми», слушно наголошував, що «в думі строфи <...> заступають періоди, або тиради, які відповідають певній завершений думці», «рядки у періоді об'єднуються (не завжди) римою, найчастіше дієслівною або прикметниковою, причому відсутність єдиної ритмічної схеми дає можливість співцеві імпровізувати» [1, с. 34].

Дослідник відзначає, що в композиції дум є риси, властиві тільки цьому жанрові: заспіви, «намагання передати події якнайприродніше», повільний розвиток сюжету з ретардацією, асиметричність розвитку сюжету [1, с. 36]. З-поміж художніх засобів виділяє паралелізми, тавтологію, здрібнілі форми, риторичні оклики, звертання, символи та ін.

Вважаємо, що Г.А. Нудьга створив фундаментальну за змістом працю, яка стала основою, плідним ґрунтом для подальших досліджень дум. Спостереження, міркування, сформовані погляди Г.А. Нудьги не можна заперечити. Це свідчить про глобальність наукового мислення дослідника, достовірність його пошуків.

Глибинний аналіз мовнообразних засобів думового епосу, їх сюжетів і композиції (відповідно до тематичних груп) дають підстави стверджувати про цілісність, логічну завершеність, продуктивність розвідки Г.А. Нудьги. Праця вченого характеризується вичерпністю, чіткістю міркувань і висновків, твердою і впевненою позицією дослідника стосовно запропонованих положень, припущень. Уважаємо, що

Г.А. Нудьга зробив величезний внесок для становлення та розбудови думознавства як окремої галузі фольклористики.

1. Нудьга Г.А. Український поетичний епос (Думи) / Г.А. Нудьга. — К. : Знання, 1971. — 48 с.

Tetiana Betsenko

HRYPHORII NUDHA'S RESEARCH-WORKS ON THE FOLK EPIC TALES

In the paper has been considered H.A. Nudha's contribution into the studies of national heroic epic tales. The scholar's conclusions as for the nature of folk epic tales have been defined. Characteristics have been given to the researcher's notions about connections between various genres of folk creative activi-

ty. Scale of scientist's investigational efforts has been presented and affirmed.

Keywords: people's heroic epic tales, folk, ballads.

Tetiana Bezenko

ИССЛЕДОВАНИЯ ГРИГОРИЯ НУДЬГИ О НАРОДНЫХ ДУМАХ

В статье рассмотрен вклад Г.А. Нудьги в исследования народного героического эпоса. Определены взгляды ученого на природу жанра думы. Дана характеристика соотношений исследователя относительно связей между различными жанрами народного творчества. Обоснован масштаб научной деятельности ученого.

Ключевые слова: народный героический эпос, народное творчество, думы.